

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Dit boekje vormt een mooie aanwinst in een serie die verdient om voortgezet te worden. Niet alleen de ervaren psychoanalyticus zal er genoeg aan beleven, het is bovendien toegankelijk voor een breed lezerspubliek. De interesse voor de psychoanalytische manier van denken wordt er door aangewakkerd.

Het postmodernisme voorbij

Bespreking van

Roger Frie & Donna Orange (2009). *Beyond postmodernism — New dimensions in clinical theory*. Londen/New York: Routledge.
ISBN 978 0 415 46687 5, 243 pp., £22,99

PIET DECOSTER

Het postmodernisme in de psychoanalyse neemt verschillende vormen aan. Er is geen omvattende 'postmoderne' theorie van de psychoanalyse, net zoals er geen eenduidige analytische praktijk is. Binnen de Noord-Amerikaanse traditie is postmodernisme vooral verbonden met de intersubjectieve benadering binnen de psychoanalyse. Hier in Europa en in Zuid-Amerika verschijnt de postmoderne geest vooral binnen lacaniaanse en postlacaniaanse kringen.

De omarming van het postmodernisme door psychoanalytici heeft geleid tot een te pas en te onpas gebruiken, zelfs misbruiken, van de term 'postmodernisme'. Het etiket 'postmodernisme' is vaak gebruikt om de gehele traditie van postklassieke psychoanalyse te beschrijven en te bevatten, inclusief manieren van denken en werken die duidelijk verschillen van de huidige postmoderne filosofie. Psychoanalyse en postmoderne theorie lijken op het eerste gezicht incompatibel te zijn. Historisch gezien heeft de psychoanalyse zich bediend van grote verhalen, van de universaliteit van

de oude mythologie om betekenis te vinden in wat de menselijke geest produceert en om het menselijk lijden te verlichten. Postmoderne theorievorming daarentegen verworpt zowel de premisse van universaliteit als de mogelijkheid van (vaste) betekenis. Postmodernisme komt voort uit de filosofische traditie van het scepticisme. Van de Oude Grieken, via Montaigne en Hume, tot de twintigste-eeuwse poststructuralisten/postmodernisten hebben sceptici steeds geprotesteerd tegen overdreven aanspraken op kennis en dogmatisme. Het scepticisme bewoog zich tussen extreme afwijzing van enige aanspraken op de waarheid (het zogenaamde pyrronisme) en een epistemisch pragmatische insteek waarbij theorievorming secundair was en de oordeelvorming werd opgeschort. De recente klemtoon op verschil, ruptuur, ambiguïteit, sociaal constructivisme en de oplossing of de multiplicatie van het subject heeft de meer extreme traditie gevolgd, terwijl de hermeneutiek en het pragmatisme dichter gebleven zijn bij de opzet van Aristoteles om in elk domein op zoek te gaan naar de gepaste soort kennis en dito graad van zekerheid. In *Beyond postmodernism* zijn, naast mogelijke bijdragen van het postmodernisme aan de psychoanalyse, een aantal pogingen verzameld om voorbij een radicaal postmodernisme te geraken, vanuit verschillende standpunten. Elk van deze bijdragen matigt de extreme scepsis door te benadrukken dat er een aantal elementen in het menselijk bestaan aanwezig zijn waar wel degelijk algemeen geldende uitspraken over te doen zijn: zaken als beleving, wederzijds begrip, lijden en trauma. De auteurs tonen ons hoe we deze menselijke eigenschappen kunnen begrijpen zonder te belanden in een modernistisch rationalisme en empirisme, beide uitingen van wat de Franse filosofen neigen te bestempelen als 'intellectualisme'. Een specifiek probleem van dit intellectualisme heet 'reductionisme'. Ironisch genoeg name-lijk resulteert het deconstructivistische gereedschap dat ingezet wordt ter bestrijding van het kleiniaanse en freudiaanse essentia-

lisme niet zelden in een nieuw reductionisme. Ter illustratie kan de hype rond 'neuro-psychoanalyse' dienen en het ongeduld om alles te weten over de complexiteit van de menselijke ervaring. Het probleem is dat de strenge pleitbezorgers van het postmodernisme de neiging vertoonden/vertonen de beleving uit te schakelen in hun focus op constructies en ficties. In dezelfde lijn ligt de bedenking dat ook elk van onze psychoanalytische categorieën reductionistisch wordt wanneer we beginnen te denken het beter te weten dan onze patiënten wat betreft hun leven en lijden.

De hoofdstukken in deel I van het boek onderzoeken de integratie van het postmodernisme en de psychoanalyse en bespreken zowel overeenstemmende als contrasterende posities.

De hoofdstukken in Deel II leveren klinische en filosofische bijdragen, waarvan vele zich bevinden buiten het psychoanalytische domein, met als doel wegen uit te tekenen om voorbij het postmodernisme te geraken. De psychoanalyse vandaag bevindt zich volgens Judith Teicholz tussen enerzijds een meer modernistische kijk waarin de behoefte aan orde, structuur, betekenis en gedeeld begrip vooropstaat en anderzijds de visie zoals verwoord door Harold Pinter: 'I think there's a shared common ground all right, but it's more like a quicksand', en: 'Meaning which is resolved, parceled, labeled and ready for export is dead.' Teicholz onderneemt in het derde hoofdstuk een creatieve poging beide visies aan elkaar te breien in een poging — naar eigen zeggen — hiermee een psychoanalyse te smeden die meer geschikt lijkt voor de ééntwintigste-eeuwse psyche. Ze doet dit met de postmoderne architectuur voor ogen, waar verschillende designelementen, uit verschillende tijdsperiodes, zich vinden in één enkel gebouw. Ze pleit voor een 'pick and choose'-aanpak. Hierbij kunnen geselecteerde elementen van moderne en postmoderne theorie samengebracht worden met compatibele bevindingen uit wetenschappelijk onderzoek, om een nieuwe visie op de menselijke

geest te ondersteunen, te voeden en uit te bouwen.

Ook hoofdstuk 4 verdient mijn inziens specifieke aandacht. In *Primary process of deconstruction: towards a derriderian psychotherapy* vraagt Wilkinson zich af hoe een derridiaanse kijk zich klinisch zou manifesteren. Hiertoe ontwikkelt hij een poëtisch paradigma van psychotherapie, dat hij inzet als instrument bij het begrijpen en naar waarde schatten van de filosofie van Derrida. Hij brengt een fijne analyse van Blakes gedicht *The sick rose* en voorziet ons van bijkomend klinisch materiaal.

Afsluitend is te stellen dat ook deze uitgave van Roger Frie (vgl. Decoster 2005) in zekere zin een aanklacht vormt tegen al te eenzijdige postmodernistische benaderingen, waarin het bestaan van een autonoom menselijk subject ontkend of genegeerd wordt. Het is niet zozeer dat de verworven inzichten van het postmodernisme aangetast worden, als wel dat de tendens om ze uit te vergroten teruggeschroefd en in perspectief geplaatst wordt.

Eén van mijn bedenkingen na het lezen van de verschillende bijdragen was of de auteurs — gezien hun focus op filosofen als Buber, Heidegger, Gadamer, Merleau-Ponty en Levinas — niet eerder de klok aan het teruggedraaien zijn dan dat zij proberen zich een weg te banen voorbij het postmodernisme. Ook is jammer dat wie op zoek is naar uitgebreid klinisch materiaal met deze uitgave op zijn honger zal blijven zitten. Niettemin vertegenwoordigt het boek een brede waaier van psychoanalytische visies en presenteert het een rijk en vruchtbaar discours tussen psychoanalyse en filosofie.

Literatuur

DECOSTER, P. (2005). Postmodernisme en de huidige kliniek. Bespreking van Roger Frie (2003). 'Understanding experience — Psychotherapy and postmodernism'. *Tijdschrift voor Psychoanalyse*, 11, 214-215.